

Zádori Iván – Nemeskéri Zsolt –
Kriston-Vizi József – Kis-Pongrácz Tamás

PINCEHELYI PILLE: EGY 20. SZÁZADI VISELET A 21. SZÁZADBAN

Absztrakt

A Pincehelyre és a környező településekre jellemző pille-viselet több szempontból figyelemreméltó. A pille története jól illusztrálja a hagyományos paraszti viseletelemek folyamatos változását és fejlődését, mivel a pille a korábbi viseletelemek tovább fejlődéseként csak a 20. század első évtizedeiben alakult ki abban a formában, ahogyan ma is ismerjük. Ez az organikus fejlődés azonban az 1950-es években megtörik, amikor az egyes közösségek elhagyják hagyományos viseletelemeiket, és a pille, más hagyományos ruhaviseletekhez hasonlóan, kikopik a mindennapi használatból. Ezt követően megindul egy új folyamat, a beöltözés, amely bár az eredeti funkciótól eltérően, de mégis biztosítja, hogy ez a különleges viselet ne tűnjön el teljesen, és megmaradjon a következő generációk számára. Kutatásunk során helytörténeti és néprajzi forrásokat használtunk, valamint interjúkat készítettünk a Pincehelyért Egyesület vezetőivel is. Az Egyesület munkájának fontos eredménye, hogy a pille-viselet napjainkra jelentős kulturális szimbólummá válik, amely összeköti a közösséget hagyományaikkal, és helyi és nemzetközi szinten is egyre nagyobb figyelmet kap.

Kulcsszavak: Pincehely; pille; kulturális örökség

Bevezetés

Pincehely egy közel 2000 fős nagyközség Tolna vármegye északi részén a Kapos folyó partján. A terület régóta lakott, a Kapos folyó kiszélesedő, szigetekkel tarkított, mezőgazdasági tevékenységekre és állattenyésztésre is egyaránt lehetőséget biztosító völgye a különböző történeti korokban kedvező feltételeket biztosított az emberi megtelepedésre, a Kapos folyó völgye pedig fontos közlekedési, kereskedelmi útvonalként is működött a térségben.

A mai település Görbő, Gyánt, Pincehely települések összeolvadásával 1930-ban jött létre. A török korban a Kapos folyó egyik szigetén palánkvár épült, a középkorban virágzó települések pedig fokozatosan elnéptelenedtek. A térség 1686-ban szabadult fel a török uralom alól és indult meg az újra település, újraépítés. A birtokos Esterházy-család magyar lakosokkal telepítette be a települést. A mai nagyközség térszerkezete ebben a korban alakult ki, a Kapos folyó egyik partján Pincehely, a másik partján Görbő, illetve a 18-19. század folyamán felépültek a részben ma is látható meghatározó épületek, mint az 1800-as évek elején klasszicista stílusban épült görbői Csehfalvay, később Dőry-kúria, vagy éppen a 1766-ban elkészült műemlék római katolikus templom, vagy éppen a szőlőhegyen álló, szintén a 18. századból származó Nepomuki Szent János-kápolna.

A ma is álló kúriaépület Csehfalvay Ferenc alispánása alatt (alispáni) hivatalként működött, ahol Vörösmarty Mihály 1822-23-ban joggyakornok volt. Vörösmarty Mihály

pincehelyi, illetve görbői tartózkodása alatt kezdte írni a „Zalán futása” című eposzát, illetve a korábban említett római katolikus templomról is szól egy verse, az 1823-ban írt, „A templomba záratásomkor”. A költő későbbi ikonná válása okán természetes, hogy a mai Pincehely kultúrájában kiemelkedő szerepe van Vörösmarty emlékezetének, akit a falu egy kis részben magáénak tud. Ezért is van utca elnevezve róla (de még mezőgazdasági szövetkezet is), áll ott mellszobra, emlékszobát alakítottak ki egykori lakó-, illetve szolgálati helyén, s rendeztek emlékünnepeket a szobor avatásakor.

A 18. században Pincehely mezőváros Tolna vármegye egyik legnépesebb települése volt. A gazdasági fejlődés és fellendülés a 19. században is folytatódott, az egyre inkább ipari és kereskedelmi központként működő település a 1880-as években a Pécs-Budapest vasúti fővonal megépítésével bekapcsolódott az ország közlekedési és kereskedelmi vérkeringésébe is. A gazdasági fejlődésben fontos szerepet játszott Görbő és Pincehely zsidó lakossága. A helyi zsidóság elsősorban iparral és kereskedelemmel foglalkozott. A főleg a görbői részen élő közösségnek zsinagógája, iskolája is volt. Ahogyan más magyarországi település sem, úgy Pincehely zsidó lakossága sem kerülhette el a holokausztot. A helyi gettóból 126 embert deportáltak, ebből 22 tért vissza. (HDKE, 2024) Ma már nem élnek zsidók a településen, az 1840-ben épült zsinagógát a II. világháború után lebontották, meglévő temetőjük és a vármegyében elsőként itt elhelyezett ún. „botlató kövek” azonban a mai napig emlékeztetnek az egykor itt élt virágzó zsidó közösségre. 1942-ben a Szent Orsolya-rend internátust hozott létre Pincehelyen, amely a rend 1950-es feloszlásáig működött, az államosított épület pedig ezt követően kórházként használták.

A gazdasági, társadalmi fejlődés ellenére Pincehely és a Kapos-mente településeinek parasztsága az 1940-es, 1950-es évekig megőrizte a hagyományos népi kultúra egy-egy elemét. Ez természetesen az ország más vidékein, településein is hasonlóképpen zajlott, azonban e kultúra egy érdekes viseleti eleme, a Pincehelyre és a környező településekre jellemző pille-viselet sok szempontból is figyelemreméltó. A pille története, bár elő pillantásra úgy tűnhet, hogy viselése mindig is jelen volt a környék településein, jól mutatja a hagyományos paraszti viseletelemek folyamatos változását, alakulását, hiszen a pille korábbi viseletelemek tovább fejlődése eredményeképpen csak a 20. század első évtizedeiben alakult olyan formára, ahogyan azt ma is ismerjük. Ez az organikus fejlődés azonban a kivetkezés során, amikor az egyes közösségek elhagyják hagyományos viseletelemeiket, megtörik a z 1950-es években, és más hagyományos ruhaviseletekhez hasonlóan kikopik a mindennapi használatból. Ezt követően azonban megtörténik a beöltözés, amely ugyan az eredeti funkcióktól már eltérően, de mégis azt eredményezi, hogy ez a különleges, csak erre a térségre jellemző viselet nem tűnik el teljesen és megmarad a következő generációknak.

Az elmúlt időszakban, hála a Pincehelyért Egyesület lelkes és fáradhatatlan tevékenységének, egyre inkább az látszik, hogy a pille megtalálja méltó helyét Tolna vármegye és Magyarország kulturális palettáján. A hazai láthatóság növekedése - a pillével kapcsolatos rendezvények, konferencia-események – mellett külföldi érdeklődés is mutatkozik e helyi kulturális örökség iránt: 2023-ban a japán Meisei Egyetem oktatói és hallgatói az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) és a Pécsi Tudományegyetem

Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar (PTE KPVK) hallgatóival és kollégáival együtt vettek részt Pincehelyért Egyesület által szervezett kulturális terepgyakorlaton, melynek eredményei az eddigieknél szélesebb nyilvánosságot eredményeznek a pillének. A pincehelyi, illetve a Kapos-menti pille viselet múltjának, jelenének és jövőjének feltérképezése érdekében Kuvik Istvánnéval, a Pincehelyért Egyesület vezetőjével, és Vódló Bencével, a Pincehelyért Egyesület alelnökével készítettünk interjút, melyek részleteit a jelen tanulmányban is szerepeltetjük. Adatközlőink eltérő generációkat képviselnek, és jóval a kivetkőzés után kezdenek el foglalkozni a korábbi hagyományok felkutatásával, ápolásával. Jelen tanulmányunkban a pillével kapcsolatos kutatási eredményeinket mutatjuk be, egy 20. századi viselet szerepét, jelentőségét és lehetőségeit vizsgálva a 21. században.

A kutatás módszertana

A kutatás során a pille-viselet történetének, jelentőségének és jelenkori szerepének feltérképezésére több módszert is alkalmaztunk. A kutatás alapját helytörténeti és néprajzi források képezik, amelyek részletes információkat nyújtanak a pille-viselet kialakulásáról és történetéről. Elsősorban a Kapos-Koppány vidékének néprajzáról, népviseletéről, illetve Pincehelyről szóló könyveket, tanulmányokat, és korabeli dokumentumokat igyekeztünk felkutatni, hogy megértsük e sajátos helyi női viselet-elem evolúcióját és annak társadalmi, kulturális kontextusát. Kutatásunk célja e folyamat feltérképezésén túl annak feltárása, hogy milyen feltételek teljesülése esetén kerülhet sor e különleges viselet fennmaradására és tovább élésére a 21. században. Hipotéziseink szorosan kapcsolódnak a kutatás céljaihoz: feltételezzük, hogy a beöltözés folyamata biztosítja, hogy ez a különleges viselet ne tűnjön el teljesen, és megmaradjon a következő generációk számára, illetve feltételezzük, hogy a pille-viselet Pincehelyen és a környék településein a 21. században jelentős kulturális szimbólummá válik, amely összeköti a közösséget hagyományokkal, és helyi és nemzetközi szinten is egyre nagyobb figyelmet kap.

Kvalitatív kutatási módszerként félig strukturált interjúkat készítettünk a Pincehelyért Egyesület vezetőivel. Az interjúk során arra is lehetőségünk nyílt, hogy több generáció véleményét is megismerjük, így biztosítva a történeti folyamatok és az egyéni tapasztalatok széles körű feltárását. Az interjúk segítségével mélyebb betekintést nyertünk a pille-viselet személyes és közösségi jelentőségébe. 2023 őszén japán és magyar egyetemi hallgatók és oktatók vettek részt a Pincehelyen szervezett kulturális terepgyakorlaton. A terepgyakorlat lehetőséget biztosított arra, hogy a résztvevők első kézből tapasztalják meg a pille-viselet kultúráját, és közvetlen kapcsolatba kerüljenek a helyi közösséggel. 2023-2024 során személyes pincehelyi látogatásaink során gyűjtött adatok és megfigyelések jelentősen hozzájárultak a kutatás eredményeihez, betekintést nyújtva abba, hogyan élnek meg és ápolják a helyiek a pille hagyományát, valamint hogyan integrálják azt a modern kulturális eseményekbe. E módszerek együttes alkalmazása révén átfogó képet nyertünk a pille-viselet történetéről, jelentőségéről és jelenkori szerepéről, melyet a következő fejezetekben részletesen bemutatunk.

Változó korok, változó viseletek

Tanulmányunknak nem kitűzött célja teljes egészében jellemezni, illetve bemutatni a népviseletek kialakulását és a különböző történeti korokon átívelő változásait. Az viszont igen, hogy felhívjuk arra a figyelmet, amit általában hagyományos népviseletnek tekintünk, minden esetben az adott kor és hely gazdasági, társadalmi folyamatainak függvényében értelmezhető, másrészt időben sem tekinthető statikusnak. Természetesen előfordulhat olyan helyzet, hogy viszonylag hosszabb perióduson keresztül mutat állandóságot az adott közösséget jellemző öltözködés és ruházat, azonban az érintett közösségek, illetve az egyének társadalmi helyzetének, jövedelmének, körülményeinek, hagyományainak megváltozásával, vagy akár külső hatások miatt viszonylag rövid időn belül megváltozhat. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy a több évszázaddal ezelőtti viseletekről nem minden esetben rendelkezünk pontos információkkal, tulajdonképpen a modern kor hajnala óta tekinthető jól dokumentáltak a hazai parasztság öltözködési kultúrája és ennek változásai. A korai paraszti öltözködést az általánosságban az egyszerűség, praktikusság, funkcionalitás, az egyszerű anyagok és formák használata jellemezte, ugyanakkor gazdasági, társadalmi krízisek során az öltözködés is rendszerint szegényesebbé vált.

„A magyar népviseletek, valamint szabásuk és díszítésük egyes részletei a felsőbb társadalmi osztályok ruházkodásának történelmileg különböző korszakaiból, a keleti-nyugati hatások földrajzilag különböző irányából és a saját megoldások hármas forrásából tevődtek össze. A kulturális, társadalmi és gazdasági korlátok eredményeképpen a mindenkori stílusirányok csak késve, gyengébben és ezért módosítva kerülhettek a parasztsághoz, így az egyes korszakokra jellemző öltözeti stílusok elemei — mint távoli visszhangok — a paraszti öltözetben is megtalálhatók. S ott a parasztság önálló, sajátéletének lehetőségeiből, saját életszemléletéből fakadó ötleteivel, megoldásaival ötvöződtek össze. Ezek a paraszti megoldások annál nagyobb számúak és annál erőteljesebbek, mennél távolabb találja anyagilag és kulturálisan egy-egy kor a parasztságot a felsőbb társadalmi osztályok teremtette történeti stílusoktól. A korszakonként egységes kultúra és az ezen a kereten belül variánsképpen fejlődő paraszti kultúra viszonyát az azonosság és a különbözővé tevő távolság egyensúlya alakította ki.” – írja Gáborján Alice (Gáborján, 1976).

A 19. században bekövetkező gazdasági, társadalmi változások és ezzel párhuzamosan a lassan kedvezőbbé váló anyagi feltételek a népviseletek kivirágzását eredményezték, ráadásul ez egybeesett azzal, hogy fokozatosan egyre nagyobb társadalmi figyelem fordult a paraszti hagyományok felé, így az egyre díszesebbé és színesebbé váló, a házilag előállított anyagok mellett, illetve helyett már kézműves és ipari anyagokat is felhasználó, bonyolultabb szabásmintákat használó és egyre több ruhadarabból álló „hagyományos” paraszti viselet felé is, amelynek folyamatos formálódását természetesen más társadalmi rétegek, csoportok viselete és a divat is egyre inkább alakította. Ki kell tehát emelni e három elem – az ipari termelés jelentette ruházati termék alapanyag gazdagodása, hozzáférhetőbbé válása, a társadalmi figyelem és a parasztság anyagi gyarapodása – egyidejűségét.

Összességében elmondható, hogy a napjainkban hagyományos népviseletnek tekintett öltözködés a 19. század folyamán – részben a korábbi hagyományos viselet tovább fejlődésével –, ahogyan Gáborján Alice fogalmaz, *„gazdasági, kulturális és társadalmi körülmények – korlátok – összejátszásának eredményeként alakultak ki”* (Gáborján, 1976). Az így

kialakult népviselet azonban nem tekinthető statikusnak, és lényegében az 1920-as, 1930-as években egyre intenzívebben jelentkező kivetkőzésig, majd az ezt követő viseletelhagyásig folyamatosan változik, alakul, fejlődik.

Az ünnepek és hétköznapi viselete természetesen különbözik egymástól, mint ahogyan a felhasznált anyagok, minták és alkalmazott színek is különbözőek a női és férfi viseletek esetében, a különböző életkorban és életesemények függvényében, így az öltözködés mellett, hogy az adott közösség kultúrájáról, anyagi helyzetéről, szokásairól, hagyományokhoz való viszonyáról is tájékoztat, egyben fontos információkkal, jelentéstartalommal szolgál viselőjük társadalmi státuszáról, közösségekben betöltött szerepéről és élethelyzetéről is. *„Ahogyan az egyes területek viseleteinek kivirágzási ideje más és más, úgy különböző az e viseleteket alkotó ruhadarabok divatjának időpontja és élettartama is”* (Gáborján, 1976). Az egyes közösségek által viselt és használt ruhadarabok más közösségek öltözködési szokásaira, jellegzetességeire is hatást gyakorolhatnak: ez történik a következőkben részletesen is bemutatásra kerülő pilleviseléssel is.

Az 1920-as, 1930-as években egyre fokozottabban jelentkező kivetkőzés szintén a parasztság gazdasági, társadalmi helyzetének javulásával függ össze. Ennek hatása kettős: egyrészt a kedvezőbb anyagi feltételek lehetővé teszik drágább alapanyagok és díszítőelemek használatát, másrészt könnyebbé teszik a hagyományos ruhadarabok elhagyását is. Fülemile Ágnes szerint *„egyrészt a paraszti viselet fénykorát élő falvakban a viselet felvirágzása, kiszínesedése, túldíszítetté válása figyelhető meg. De ugyanakkor ezeken a helyeken erre az időre tehető a kivetkőzés gondolatának felvetődése is, bár még csak szórványos, egyedi kísérletekkel. Más polgárosultabb vidékeken ez a kivetkőzés tömegessé válásának legfőbb korszaka. Harmadrészt egy radikális divatváltás figyelhető meg országszerte a népviseletes falvakban. (új esztétikum, új alakadás, új öltözetdarabok elterjedése)”* (Fülemile, 1991).

E folyamatok különösen érdekesen alakulnak olyan, elsősorban nagyobb, gazdasági, kereskedelmi és/vagy ipari központként is funkcionáló településeken, ahol a hagyományos „divatot” követő parasztság mellett jelentős a polgárság és az iparos rétegek száma és aránya.

A kivetkőzés elsősorban a fiatalabb generációknál és a férfiaknál figyelhető meg markánsabban, és nem jelenti azonnal a teljes hagyományos viselet egyik napról a másikra történő lecserélését, a paraszti öltözet elhagyását, sőt, egy-egy elem, néhány ruhadarab megmaradása még a viseletelhagyást követően is megfigyelhető néhány közösségben. E folyamatokat a II. világháborút követő jelentős gazdasági, társadalmi és politikai változások tovább erősítik és megtörténik a hagyományos paraszti életmód radikális átalakulása, amely a közösségek jelentős részében az 1950-es, 1960-as évekre tömeges viseletelhagyáshoz vezet. Ez azonban nem teljes körű, hiszen az idősebb generációk tovább hordhatnak egy-egy ruhadarabot, másrészt az egyes viseletdarabok hagyományos jelentéstartalma és funkciói (és néhány esetben a használt anyagok, díszek) is rendszerint módosulnak.

Az adott közösségek hagyományokhoz való kapcsolatának, viszonyának függvényében az 1970-es, 1980-as évektől sor kerülhet a beöltözésre vagy visszaöltözésre, ez azonban az eredeti szerepektől, funkcióktól jellemzően jelentősen eltér, eseti jellegű és nagyrészt

a közösség hagyományos és folytonos, vagy felújított és újra konstruált eseményeihez (lakodalmak, egyházi ünnepek, szüreti bál stb.) kötődik, amely egyes népviseletelemek fennmaradását, tovább élését jelenti még a 21. században is. Csak leírva – ám akkor annál inkább –, szisztematikus tárgyalásban igazán előtűnő, hogy milyen kevés idő telik el a kivetkezés és a – már módosult tartalommal való beöltözés – között. Utóbbi az első pillanattól a helykeresés állapotában van – a beöltözés hol komoly dolog (emlékezés, családi hagyomány) hol játék (maskara, farsangi, szüreti jelmez). Ám a két esemény közötti időbeli rövidség jól mutatja a közösség átmenetileg talán elfelejteni akart, de meg nem szűnt igényét helyi identitás meglétére, megőrzésére. Épp abból is világossá válik ez az igény, hogy a beöltözés döntően elhagy minden funkcionális, illetve státuszjelölő elemet és csak a sajátos, a „miénk” megmutatása a szándéka. A mindennapi ruházatkodás multikulturalista egyeduralma (a divat) egyértelmű. A „széles közönség” is csak, mint unikális esztétikumra és egyedítő jegyre kíváncsi, amikor figyelme a hagyományos viseletek felé fordul, gyakran nem téve különbséget a nemzeti és a más népek viselete között.

Pille a Kapos mentén

A korábban részletezett viseletváltozások Pincehelyen és a Kapos-mente településein is megfigyelhetők. A Koppány és a Kapos folyók által behatárolt, korábban mocsaras, vízjárta terület a korlátozott közlekedési, elérhetőségi lehetőségek miatt elkülönült a Kapos folyó másik, déli oldalán található településektől, sajátos népi kultúrát kialakítva a környék falvaiban. Ezen a településeken alakult ki és terjedt el a pille-viselet, a katolikus menyecskek kontyra helyezett fejdísz.

„A pille településenként részben eltérő, ám az alapelve mindegyik faluban ugyanaz. Kezdetben a forma és az anyag is egyszerűbb volt, egyszínű, lógós selyem pillét használtak, később ezeket hímezték is. Idővel a hímezett kendőt a keménypapírból készült szögletes kontydobozra rögzítették. A lelógó sarkokat eleinte hagyták lógni, később szárnyyszerű alakot igyekeztek kialakítani belőlük keménypapír behelyezésével. Innen kapta a fejviselet a nevét, hiszen a kialakult fejdísz a lepkére, pillére hasonlított. Anyaga a '40-es évekre kibővült, már kasmír, brokát selyem, szatén, taftselyem voltak, melyek színei és díszei a viselt ruha színéhez illeszkedtek. Ezt a viseletet a fiatal házas nők hordták.” (Pillés vidék, 2024)

A pille természetesen nem előzmények nélküli népi viselet a Kapos-mente 17 településén, az ország más vidékein jellemző, hogy a kontyba kötött hajra kontyruha, díszített fejcsipke és kendő került, azonban a vizsgált területen az 1910-es, 1920-as évektől kezdve a korábban széles körben használt pillekendőből kialakuló divat sajátos és csak ezen a vidéken jellemző változást eredményezett a női ünnepi viseletben. *„A fejkendő lehetett kasmír, selyem, vagy „bécsi piros”. A fejkendők általában nagyobbak voltak valamivel, mint amit a kendőkötés megkívánt, ezért négybe vágva kisebbre varrták ezeket. A kendőt hátul a tarkón kötötték meg, két szárnyát pedig kétfelől, mint a „pille szárnya” rendezték el, mely főként a merevebb tartású selymekendőknél sikerült. A 20-as évek vége felé alakult ki ebből a kendőkötésből a pille.”* (Döbrököz Község Önkormányzata, 2024)

„Amíg nem megy férjhez a lány, addig nem volt pille, csak szalag a hajban, általában olyan színű, mint a szoknya. Amikor férjhez mentek, és ez régen sokkal korábban, 15, 16, 17 éves korukban történt, akkor a lakodalom estéjén került a pille a menyecske fejére. Utána, így

szól a szabály, az első gyermek megszületéséig, vagy maximum 40 éves korig hordták, utána fejkendőket viseltek.” (K. I.-né)

A pille-viselet a környék településein az 1930-as, 1940-es években élte fénykorát. A pilléket általában helyi, ügyes kezű asszonyok készítették, akik ezzel foglalkoztak, tehát nem készítette mindenki a pillét sajátkezűleg. A múlt század első felében készített fejdísz-változatok fokozatosan ékeesebbé, díszesebbé, és „bonyolultabbá” váltak, díszítésben tükröződött az anyagi helyzet, de az is fontos volt, hogy passzoljon a ruházat többi részéhez. Az egyes településeken elterjedt formák, felhasznált anyagok és díszítések eltéréseket, helyi sajátosságokat mutatnak, amely alapján viselőjükről egyértelműen kiderült, hogy melyik településről származik.

Az 1950-es években a Kapos-mente településeit sem kerülték el a korábban részletezett gazdasági, társadalmi és politikai változások, amelyek eredményeképpen egyre nagyobb lendületet kapott a kivetkőzés. *„Kecskeméten születtem 1962-ben, de kétéves koromban örökbe lettem fogadva, de Pincehelynél jobb helyre nem is kerülhettem volna. Amióta az eszemet tudom és visszaemlékszem, nem volt jellemző hagyományos viselet. Volt egy-két igazi nénike, aki még a régi ruhákban, a bő szoknyában járt a misére. Ők amíg éltek, az abban jártak...A kivetkőzés a II. világháború után már erőteljes lehetett. Anyu iparoslány volt, mert a nagypapám suszter volt. Ő sosem volt bőszoknyás, mert voltak az iparoslányok és a parasztlányok, akik a pillét és a brokátselymet viselték, de az iparoslányok sohasem hordtak bő szoknyát. Anyu tehát szűkszoknyás volt, de a nagynéném bőszoknyás. Ez azonban nem jelentette azt, hogy megtartották a korábbi viseleteket, volt, szétszedték, például a szoknyát sötétítőfüggönynek. Nagyon sok régi ruha így megsemmisült, mert felhasználták másra.” (K. I.-né)*

Az általunk készített interjúkból világosan kiderül, hogy Pincehely esetében a helyi közösség viselete már a kivetkőzés előtt sem volt egységes, a helyi parasztság viselete markánsan elkülönült az interjúkban iparosként meghatározott polgárosultabb rétegek öltözködésétől. Érdekes azonban, hogy a hagyományosnak tekintett paraszti viselet sem volt statikus: *„Pincehelyen a kivetkőzés nagyjából egy időben történhetett a férfiaknál és a nőknél, bár az időseknek ilyen kérdést nem tettünk fel. A bőgatyás viseletet már a múlt század fordulóján felváltotta a posztóviselet, bricsesz nadrág, és ebből azért nem volt annyira nehéz kivetkőzni, és talán olyan látványos, mint a nők esetében. Ezek a változások alapvetően az egyes generációkhoz kötődő változások is lehetnek. A bő nadrágos viselet – a Pincehelyről szóló Hegedűs Gyula bácsi könyvében is megtalálható, volt egy bácsi, aki még az 1950-es években is – utolsóként a generációjából - így járt.” (K.I.-né)*

A kivetkőzést követően az 1960-as, 1970-es években Pincehelyen is csak nyomokban marad meg a korábbi paraszti viselet, mint ahogyan a paraszti kultúra más elemei is folyamatosan kikopnak a mindennapokból. *„Van egy elég hosszú kihagyás. A pillét csak úgy láttuk, iskolás koromban, hogy hoztak be ruhákat az iskolába és én és néhány osztálytársam beöltöztünk a népviseletbe. De csak azért, mert éppen erről volt szó az órán, és akkor mi beöltöztünk. Nem hordták és nem is vették elő, persze volt egy-két alkalom, mint például a lakodalmas, vagy a szüreti fesztiválok is előkerültek a régi darabok, akinek nem volt, kölcsönkért.” (K. I.-né).*

Voltaképpen az itt elhangzó kronológia kiválóan mutatja a bizonytalanságot e viseletek sorsát illetően, de azt is, hogy alkalmanként előkerülve, búvópatakként kontinuuosan hordozza a közösség az erről való tudást. A szocializmus jelentette gazdasági, társadalmi változások jelentősen átformálják a helyi közösség működését és életét, szokásait, hagyományait, megváltoztatva és átalakítva a korábbi jellegzetességeket, amelyre adatközlőink egyfajta nosztalgiával emlékeznek vissza.

„1972-ben épült a kockaházunk, előtte hagyományos parasztházban laktunk, elől volt a tiszta szoba, amit nem használtunk, bevetett ágyak voltak, ágyneműk a szekrényben. Ahogy beléptünk, ott volt egy asztal, azon volt mindig a fenyőfa, alatta pedig egy véka, amiben szalma és kukorica volt, azért, ahogyan anyukám mondta, hogy Jézus számára tudjon enni. Volt egy-két dísz a karácsonyfán, pattogatott kukorica felfűzve, dió becsomagolva fényes papírba, el szoktuk rakni a csokipapírokat, Sportszeletet, vagy a Vadász szeletet, mikor melyiket ettük... Amikor ősszel meghozták a kukoricát, mondjuk a szomszédba, és megláttuk, szó nélkül mentünk segíteni a szomszédnak, tehát összefogtak. Ez most már nincs. Ez, hogy hetekig nem is látom a szomszédomat, nem kérdezik meg, hogy élsz-e vagy halsz-e, vagy hogy érzed magad, de régen, ha ugattak a kutyák, megnézték, hogy ki keres, miért keres. Mint a disznóvágás, a szomszédok jöttek és segítettek, de mi is mentünk segíteni. Ez az összefogás már nincs.” (K. I.-né)

Pille-újjászületés Pincehelyen

A kivetkőzés után a pillék azonban - szerencsére - nem tűntek el teljesen. Ebben Pincehely esetében is nagy szerepe van néhány olyan személynek, akik folyamatosan igyekeztek, illetve igyekeznek foglalkozni a még meglévő hagyományelemek felkutatásával megőrzésével és bemutatásával: *„Horváth Annuska néni, aki a pincehelyi iskolában volt pedagógus, ő kezdte a múzeum részt is, a helytörténeti gyűjteményt és a Vörösmarty szobát, ő kezdte tehát el, és mi ezt a hagyatékat igyekszünk tovább vinni. Rajta kívül is mindig volt azért valaki a közösségből, akinek ez fontos volt.” (K. I.-né)* *„1970-es, 1980-as években egyfajta szokás volt babák helyi népviseletbe öltöztetése, kis, mini pillével, amit kitettek az első szobába, tehát azokban az időkben, amikor nem hordták, így is tovább tudott élni. Fontosnak tartották, már nem hordott, már nem élő hagyományt mégis valahogy meg akarták őrizni.” (V. B.)*

1. ábra: Pillék a pinchehelyi helytörténeti gyűjteményben

Forrás: szerzők saját felvétele

2. ábra: Népviseletbe öltöztetett babák a pinchehelyi helytörténeti gyűjtemény anyagából

Forrás: szerzők saját felvétele

Pincehelyen 1997-ben alakult meg a Pincehelyért Egyesület, és még ebben az évben felmerült, hogy legyen újra hagyományőrző táncsoport is a településen. A táncsoport kezdetben az Egyesület keretein belül működött, az egyesületi célkitűzésekhez hasonló célokat próbálva megvalósítani, amelyben fontos szerepet játszanak a hagyományok, a viselet és természetesen a pille is. A pille-hagyományok megőrzése azonban nem az eredeti funkciók visszaállítására irányul, hanem elsősorban arra, hogy ez a különleges viselet ne merüljön teljesen feledésbe, ezért érdemes minden olyan lehetőséget, eseményt, rendezvényt megragadni, ahol valamilyen formában sor kerülhet a beöltözésre, illetve a pille-hagyományok megosztására és népszerűsítésére. *„Kapos-Koppány menti viselet a pille, 17 községben volt megtalálható. Formájában vannak eltérések, de a leghelyesebb a pincehelyi. A 2000-es évek elején kezdtem én is és az Egyesület is jobban foglalkozni ezzel a különleges ruhadarabbal, időt, energiát erre fordítani, hogy ne hogy elveszen és megmaradjon az utókornak. Nagyon sokszor kaptam azt a kritikát vagy azt a vádat, hogy én miért teszem fel a pillét? Az a baj, ha én nem teszem fel, pedig tudom a szabályokat, ha a fiatalok nem teszik fel, valakinek meg kell mutatni. A pilléket, még a mai napig van, aki annyira őrzi, hogy nem is adja oda. Nem tudom, hogy hány darab lehet a faluban. Van, aki dobozban, üveg mögött őrzi, lehet, hogy ha éri valami őket, akkor majd megkapjuk, de nem tudom... Vannak régi pilléink, a kiállításokon a pillesarokban, de mindig reménykedem, hogy hátha még kapunk.”* (K. I.-né)

Az Egyesület a megalakulás óta eltelt közel három évtizedben folyamatosan igyekszik megőrizni és ápolni a népi kultúra hagyományait és szerencsére folyamatosan vannak olyanok, akik ezt a tevékenységet fontosnak tartják. A közel 2000 fős lakosságnak azonban csak egy részét érdeklik, illetve mozgatják meg ezek a kezdeményezések, annak ellenére, hogy a lakosság jelentős része tősgyökeres pincehelyi, akiknek akár fontos is lehetne a népi kultúra és a közösség hagyományai. *„Ha mi nem mozgatjuk a motort, akkor a falu olyan nagyon nem mozgolódik. Nem lehet azt mondani, hogy túlzottan érdeklődők, de azt sem lehet mondani, hogy hátráltatnák, vagy visszahúznák. Hallgatólagosan elfogadják, amit csinálunk. Amiben részt kell venni, abban azért részt vesznek, ahová várunk embereket, oda jobbra eljönnek, meg vannak azért olyanok is a településen, akik fontosnak érzik, magukénak érzik és fel is veszik, akik szívesen beöltöznek és ezeket az alkalmakat kihasználják, de ez csak egy kisebb réteg. Olyan is van, akinek több ruhája is van, régi képek alapján varratott magának és több új, a ruhákhoz illő pilléje is. A pillén kívül többször szerveztünk hagyományos aratónapot, volt arató felvonulás is, aratás nélkül, de mindenki elővette a szerszámokat. Én nagyon szeretném a kukoricafosztást is, régi álmom egy tollfosztás. Anyukámtól hallottam ezekről történeteket és jó lenne ezeket feleleveníteni, hogy a fiatalok is lássák, hogy ez mi munka. A faluban működik az Eszterlánc néptáncsoport, óvodától kezdve 23 éves korig. Ők bármiben szívesen részt vesznek és bevonhatók. A faluból azért vannak, akik szeretnek beöltözni és magukat megmutatni. Vagyunk 2000-ren, és ha 100 fő összejön, az már nagyon jó, az már egy arató menet.”* (K. I.-né)

„Fontos, hogy megismertessük és népszerűsítsük a hagyományokat. Ez is olyan, ha kiöntünk egy marék búzát, egy pár akkor ki is nő. Ezért próbáljuk, hogy legyen egy pár ember, akit majd érdekelni fog, aki tudja, hogy miről szól és aki tud foglalkozni vele. Persze nem is biztos, hogy mindenkit érdekel és rááll erre a gondolkodásra és nem is biztos, hogy érdekli. A

lényeg, hogy aki be tudja fogadni, az tudjon is vele mit kezdeni. Szerencsére vannak azért a településen olyanok, akiknek ez fontos. És akiknek ezek a régi dolgok fontosak, azoknak fontos lehet a népviselet, az öltözködés és a pille is. Ha minden hölgy kapna egy pillét, akkor sem lehetne mindenkit bekapcsolni, hiszen nem mindenkit érdekelnek ezek a dolgok és a hagyományőrzés.” (V. B.)

A pille népszerűsítése azonban nem csak a különböző eseményeken, rendezvényeken történő beöltözés formájában valósul meg. Az Egyesület és a település 2015-től rendezi meg a pillefesztivált, amelyen nem csak Pincehely, hanem a többi pillés község is részt vesz. *„A pillefesztivált 2015-ben kezdtük, akkor voltak a legtöbben. A 16 pillés községből akkor talán itt volt 12. Akkor szerintem nagyon kíváncsi volt mindenki, hogy miről is fog szólni ez a pillefesztivál. Most rendeztük a hatodikat, a cél az, hogy a többi pillés község is lássa, hogy ide érdemes eljönni. A pille már bent van a Tolna megyei értéktárban. Azt is szeretnénk, hogy Tolnaikum legyen belőle, tehát jövőre kimenjünk a megyei napon és nem egyedül, hanem a többi pillés községgel közösen, az ő támogatásukkal, hozzájárulásukkal. Ha már Tolnaikum lenne, utána jön az országos szint, megérdemelné a pille, hogy ez országos értéktárba bekerüljön.” (K. I.-né)*

Adatközlőink egyetértenek abban, hogy a pillét eredeti formájában és funkciójában a 21. században már nem lehet és talán nem is érdemes visszahozni. Az azonban fontos, hogy értékként, egy korábbi kor egyfajta lenyomataként megmaradjon a következő generációk számára, megragadva minden lehetőséget a pille népszerűsítésére. Lényeges azonban megjegyezni azt is, hogy bár a pille tekinthető a legfontosabb helyi kulturális értéknek, emellett érdemes odafigyelni és foglalkozni más hagyomány-elemek felelevenítésével és megőrzésével is. Természetesen ezek a hagyományok sem igazán élő tradíciók, de egy-egy szokást, emléket, hagyományt vissza lehet hozni, ha a közösség részéről megvan a fogadókészség. *„Visszahozni viseletként a pillét nem lehet, rendezvényeken kívül nem veszik fel. Senki nem hordja, de mindenki tudja, hogy mikor, és hogyan kellene hordani. Nem járnak utána, nem foglalkoznak vele a mindennapokban, de ha megkérjük őket, akkor felteszik a pillét. Ezért minden eseményt, lehetőséget igyekszünk kihasználni, ahol meg tudjuk mutatni a pillét. Óvodás kortól táncolnak a gyerekek az Eszterláncban, és ha már valaki ott felveszi, akkor minden bizonnyal később is fel fogja venni és fontos lesz neki. Az a cél, hogy megszerettetni velük és átadni a következő generációknak, tehát ez az, amivel foglalkozunk.” (K. I.-né)*

A Pincehelyen (és a környék többi pillés településén) található pillék nagyrészt a régi, megőrzött vagy fellelt pillék, a „pille-reneszánsz” jelen pillanatban nem jelent tömeges új pille készítést és gyártást. Fontos azonban megjegyezni, hogy Pincehelyen van egy helyi pillekészítő, aki a régi pillék mintájára új pilléket készít. Az Egyesület igyekszik segítséget nyújtani a pillék zsúriztatásában, és az adatközlők szeretnék, ha népi iparművész lenne pár éven belül. Az egyesületi tervek között szerepel egy pillekészítő szakkör szervezése is, ahová meg lehet majd hívni a környék pillekészítőit, ahol van anyag, karton, és akkor mindenki el tudná készíteni a saját pilléjét, vagy olyat, amelyet szeretne. Ezek a pillék azonban már nem „igazi” pillék, hanem csak utánzatok, *„mert olyan anyagok már nincsenek, ez tulajdonképpen utánzat, mert olyat már nem lehet, mint ami régen volt, olyat már nem.” (K. I.-né)* Amikor tehát arról faggatjuk a pille iránt elkötelezett interjúalanyainkat,

hogy voltaképpen mi teszi a pillét pillévé, miért állítják ilyen határozottan, hogy a ma készülő pillék már nem olyanok, mint a régiék, kisebbsajta tanácstalanság lesz úrrá rajtuk. Kiválóan mutatja ez azt, hogy a pille, úgy is, mint produktum és úgy is, mint helyi szimbólum épp határhelyzetben van. Még nem egyszerű tárgy (marketing elem), hiszen még őrzi „szentségét”, érinthetlenségét a régi, az igazi pille az „utánzattal” szemben, de már jelentkezik az igény a saját, frissen készített pillére. Utóbbi megjelenése nagyban segítheti a fiatalok bevonódását a pille hagyományba, de ehhez az idősebb generációnak, aki még birtokolja a valódi pillét, ki kell engednie kezéből ezt a privilégiumot és legitimitást kell adnia az újonnan készült pilléknek is.

Az Egyesület – a helyi önkormányzat támogatásával és pályázati forrásokból – természetesen nem csak a pillével foglalkozik, farsangi bált, búcsút és szüreti fesztivált is szerveznek, valamint fontos prioritás a népi hagyományok megőrzése mellett más helyi kulturális emlékek ápolása is. *„A helyi kulturális kínálat fontos eleme Vörösmarty Mihály, aki itt élt másfél évig és itt kezdte írni a Zalán futását. A görbői kúriában látható kiállítás és a ház rendbetétele fontos eredmény, azonban akkora igény viszont nincs rá, hogy valaki itt üljön akár egy órát is. Van, amikor hetekig senki erre sem néz. Múzeummá nem tudjuk fejleszteni, komoly feltételei vannak, tehát megmarad emlékszobának és helytörténeti gyűjteménynek. Évek óta szeretnénk egy tájházat. De kell főépítész állásfoglalás, hogy melyik épület alkalmas erre a célra... A hagyományos szüreti felvonulás is nagyon sokat változott. Ha az eredeti formában és szokásokkal szeretnénk megvalósítani, már nem tudnánk. Nincsenek már lovak a faluban, kocsink sincs, fiatalok sem, akiknek van párja. Így talán húszan lennénk, ezért inkább elfogadjuk azt, hogy ez azoknak a bulija, akik érdeklődnek a rendezvény iránt és fontosnak tartják ezt. A 2000 lakosból talán 150-200 a 18 év alatti. És aki elmegy valahova tanulni, az már nem biztos, hogy visszajön. A demográfiai folyamatokat nem mi fogjuk megoldani, inkább arra próbálunk figyelni, hogy akik vannak, azoknak mi az érdeklődése és hogyan lehet őket megszólítani, vagy rávenni őket, vagy feltérképezni az ő igényeiket. Nagyon könnyű elmondani, hogy ami van, az nem az ő igényük, de hogy akkor pontosan mit is szeretnének, ez nem nagyon tudják elmondani az emberek, a fiatalok pedig főleg nem.”* (V. B.)

Kultúrák találkozása Pincehelyen: egy japán magyar terepgyakorlat maradjára

2023 márciusában Kuvik Istvánné, a Pincehelyért Egyesület vezetője és Kriston-Vízi József etnográfus, ny. múzeumi főtanácsos meghívására 3 japán vendég, Tanaka Hiromasa professzor és munkatársai, Zhang Xiao Rui és Oishi Kana érkezett a tokiói Meisei Egyetemről Pincehelyre. A három napos látogatáson a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar részéről részt vett Dr. Zádori Iván egyetemi docens, dékánhelyettes is. A japán vendégek látogatásának célja egy kulturális terepgyakorlat előkészítése volt, ahol a szervező egyetem munkatársai a hallgatók érkezése előtt ismerkedtek meg a település és a környék kulturális örökségével, hagyományaival. A sikeres és eredményes programot követően 2023. szeptember 2-án Zhang Xiao Rui és Oishi Kana oktatók koordinálásával budapesti tartózkodásukat követően 14 japán és 4

magyar egyetemi hallgató (ELTE, PTE) érkezett a görbői Csehfalvay/Dőry-kúriába, és kezdődött meg a több szempontból is különleges 3 napos terepgyakorlat.

A kulturális terepgyakorlat fókuszában a helyi kulturális örökség megismerése mellett természetesen a pille állt. A japán egyetem nem először szervez hallgatóinak kulturális terepgyakorlatot: e látogatások során a hallgatók számára lehetőség nyílik egy más országok és közösségek kultúrájának megismerésére. A látogatások során a helyi közösséggel kapcsolatba lépve, aktív résztvevőkként az esetlegesen felmerülő nyelvi korlátok áthidalásával első kézből szerezhetnek információkat, benyomásokat és élményeket más, a saját kultúrájuktól jelentős mértékben különböző területek, települések történelméről, hagyományairól, kultúrájáról. A látogatásokat követően a hallgatók prezentációkat és audiovizuális anyagokat készítenek a vizsgált területek, települések kulturális örökségéről. E résztvevő tanulás oktatási-nevelési koncepciójának hallgatói szempontból nyilvánvaló előnyei Pincehely szempontjából is érdekesek lehetnek, hiszen a magyar és japán hallgatók és oktatóik jó hírért viszik a településnek és olyan helyekre és olyan célcsoportoknak juttathatják el a helyi kulturális örökség-elemekkel kapcsolatos információkat, ahová és akiket nem, vagy csak jelentős anyagi áldozatok árán lehetne elérni.

A nem tipikus japán látogatás sikeresen megmozgatta a település lakosságának egy részét és a Pincehelyért Egyesület lelkes és fáradhatatlan tevékenységének és vendégszeretetének eredményeképpen várakozásokon felül, nagyon jól sikerült. Az Egyesület által szervezett programelemeknek fontos részét képezték azok az események, ahol a résztvevők aktív szereplőként vehettek részt a közös tánctanulásban, a közös beöltözésben és a közös főzésben, ételkészítésben. A hallgatók benyomásaik, tapasztalataik és élményeik alapján prezentációkat készítettek, amelyet a tokiói Liszt Ferenc Magyar Kulturális Intézetben mutattak be, így a pille híre Japánba is eljutott.

A japán látogatás fontos mérföldkő abból a szempontból is, hogy ez volt a Csehfalvay/Dőry-kúria: „próbaüzeme”, hiszen a japán és magyar vendégek érkezésére a vendégek elszállásolásának feltételeit ki kellett alakítani. A sikeres lebonyolítás egyben azt is jelenti, hogy az Egyesület és a település a jövőben is tud japán, vagy más érdeklődő csoportok számára megfelelő szállás- és kulturális programlehetőségeket biztosítani, ha a külvilág érdeklődést mutat a helyi kulturális örökségelemek megismerésével kapcsolatban.

3. ábra: A tokiói Meisei Egyetem hallgatói Pincehelyen, 2023. szeptember

Forrás: szerzők saját felvétele

4. ábra: Tánctanulás japán és magyar hallgatókkal, 2023. szeptember

Forrás: szerzők saját felvétele

5. ábra: Kultúrcsere: japán hallgatók magyar, magyar hallgatók japán népviseletben

Forrás: szerzők saját felvétele

6. ábra: Prezentáció, Tokió, Japán

Forrás: szerzők saját felvétele

Tanulmányunk végéhez közeledve, a japán terepgyakorlat ismertetése után kötelességünk visszakanyarodni a kiindulópontához. Pincehely sorsának, állapotának ismertetését ugyanis az 1950-es évek bemutatásánál abbahagytuk, amikor Pincehely belesimult a szocialista állam berendezkedés uniformizáló szokásos rendjébe. E tanulmány írásakor azonban Pincehely gazdasági fejlődését már nem a vasút lendíti fel, nem áll rendelkezésére komolyabb turisztikai attrakció felépítésére megfelelő alap. Természeti, táji környezete szép, de átlagos, gazdasága országos konjunktúrafüggő, vagyis osztozik annak a mintegy másfél száz magyarországi nagyközségnek a sorsán, amely a jövőt illetően több bizonytalanságot rejt, mint elsőre tűnik. Ami azonban bizonyosan a pincehelyieké, s úgy tűnik vigyázni is akarnak rá, az a pille. Vajon képes lesz-e ez az apró tárgy meghatározóbb helyet szerezni magának a település életében?

Összegzés, következtetések

A Pincehelyre és a környező településekre jellemző pille-viselet több szempontból is figyelemreméltó. A pille története jól mutatja a hagyományos paraszti viseletelemek folyamatos változását, alakulását, hiszen a pille korábbi viseletelemeinek továbbfejlődése eredményeképpen csak a 20. század első évtizedeiben alakult olyan formára, ahogyan azt

ma is ismerjük. Ez az organikus fejlődés azonban a kivetkőzés során, amikor az egyes közösségek elhagyják hagyományos viseletelemeiket, megtörik az 1950-es években, és más hagyományos ruhaviseletekhez hasonlóan kikopik a mindennapi használatból. Ezt követően azonban megtörténik a beöltözés, amely ugyan az eredeti funkcióktól már eltérően, de mégis azt eredményezi, hogy ez a különleges, csak erre a térségre jellemző viselet nem tűnik el teljesen, és megmarad a következő generációknak.

A pille-örökséggel foglalkozó Pincehelyért Egyesület legfontosabb célja e hagyományos női ruhaviselet emlékének ápolása és megőrzése. Az Egyesület lelkes és fáradhatatlan tevékenysége révén a pille megtalálja méltó helyét Tolna vármegye és Magyarország kulturális palettáján. Az elmúlt időszakban a hazai láthatóság növekedése – a pillével kapcsolatos rendezvények, konferencia-események – mellett külföldi érdeklődés is mutatkozik e helyi kulturális örökség iránt. 2023-ban a japán Meisei Egyetem oktatói és hallgatói az ELTE és a PTE KPVK hallgatóival és kollégáival együtt vettek részt a Pincehelyért Egyesület által szervezett kulturális terepgyakorlaton, amelynek eredményei az eddigieknél szélesebb nyilvánosságot eredményeznek a pillének.

Kutatásunk eredményei egyértelműen rávilágítanak arra, hogy a helyi és térségi szereplők aktív tevékenységének eredményeképpen jó esély mutatkozik e különleges viselet-elem fennmaradására és tovább élésére a 21. században. Kutatásaink igazolják hipotéziseinket is: a beöltözés folyamata valóban biztosítja, hogy ez a különleges viselet ne tűnjön el teljesen, és megmaradjon a következő generációk számára. Az a megállapításunk is igazolást nyert, hogy a pille-viselet Pincehelyen és a környék településein a 21. században jelentős kulturális szimbólummá válik. Ugyanakkor vizsgálataink alapján érdemes rávilágítani arra, hogy a pille a modern korban elveszti eredeti funkcióit, új funkciókkal, rétegekkel és jelentéselemekkel gazdagodik, amelynek hatalmas szerepe lehet a helyi és a tágabb közösségekben.

Összességében tehát a kutatások alapján kiderült, hogy a pille-viselet jelentősége nem csupán a múltban, hanem a jelenben is fontos a Kapos mentén. A pille nemcsak egy ruhadarab, hanem egy kulturális szimbólum, amely összeköti a közösség tagjait, emlékezteti őket hagyományaikra. Az Egyesület tevékenysége rámutat arra, hogy bár a pille eredeti funkciójában már nem térhet vissza a mindennapokba, mégis fontos, hogy a következő generációk számára is megőrizze ezt az értékes kulturális örökséget.

A pille története és újrakedése jól mutatja, hogy egy közösség és annak tenni akaró tagjai hogyan képesek (legalább részben) megőrizni saját identitáselemeiket és hagyományaikat. Az ilyen kezdeményezések nemcsak a helyi közösség számára lehetnek fontosak, hanem hozzájárulhatnak egy gazdagabb, sokszínűbb kulturális örökség megőrzéséhez, amely mások számára értékes tanulságokkal szolgálhat.

Irodalomjegyzék

Fülemile, Á. (1991). Megfigyelések a paraszti női viselet változásához Magyarországon — az I. világháborútól napjainkig. *Ethnographia*, 102, 50-78.

Gáborján, A. (1976). Magyar népviseletek. Kísérlet egy összefoglalásra. In L. Szolnok (Ed.), *Néprajzi Értésítő. A Néprajzi Múzeum Évkönyve* (p. 176). Népművelési Propaganda Iroda.

Gáborján, A. (1985). *Magyar népviseletek*. Corvina Kiadó.

Hegedűs, Gy. (1980). *Pincehely nagyközösség története és népszokásai*. Vörösmarty Termelőszövetkezet. *Interjú Kuvik Istvánnéval, a Pincehelyért Egyesület elnökével, és Vódlí Bencével, Pincehelyért Egyesület alelnökével* (Zádori Iván, Kis-Pongrácz Tamás, Pincehely, 2023. október 20.)

Németh, A., K. (2013). Adatok a pincehelyi török párkány lokalizálásához. *CASTRUM - A Castrum Bene Egyesület Hírlevele*, 16(1-2).

Kuvik, I., Vódlí, B., Tamás, M., Held, B., & Tóth, G. (szerk.). (2018). *Pincehely képeskönyve. Kezdetektől 1985-ig*. Pincehelyért Egyesület.

Internetes források

Döbrököz Község Önkormányzata. (2024. április 18). Hagyományaink. <http://regi.dobrokoz.hu/gyongykoszoru/hagyomanyaink/hagyomanyaink.htm>

HDKE. (2024. május 17). Holokauszt Emlékközpont. <https://hdke.hu/botlatokovek-pincehelyen/>

Pillés vidék. (2024. március 11). Tolna Megyei Értéktár. <http://www.kincsestolnamegye.hu/pilles-vidék>

Pincehely. (2024. április 12). Közép-Duna Menti Fejlesztési Tanács. <https://kdmfu.hu/telepulesek/pincehely-2/>

Tolnai Népújság. (2024. május 17.) Tokióba is eljutott Pincehely jó híre. <https://www.teol.hu/helyi-kozelet/2024/02/tokioba-is-eljutott-pincehely-jo-hire>